

Edebiyat Çok Azların İşidir

Murat BATMANKAYA*

Yerellik ve evrensellikten ziyade edebî körlüktür ayaklarımızı bağlayan, arzularımızı söndüren... Yalnız körlük mü? Sanki duyma ve anlama gibi iki temel engel daha var “sonuç” alamamızda.

Çocuk denince akan sular duruyor. Neredeyse tüm disiplinlerde henüz mutlak bir tanımlı yokken “çocuk”un; o muhteşem “şey”, edebiyatta, bilhassa Türk edebiyatında noksatsız ve kusursuz şekilde açıklanmakta; en seçkin, en okunası eserler, teorik altyapısı / felsefi arka planı hazır ve nazır, orada öylece durmakta sanki...

Bir “çocuğa görelilik” tutturulmuş gidiyor. Bu görelilik o kadar somut, o kadar net ki kimilerince, çekinmeseler ölçecek, biçecek, tartacak, iç açılar toplamını falan verecekler. İşin güzeli, kendi türetimlerini kusursuz bulduklarından, aksi sedalara kulakları tıkalı. Belki de bu yüzden Tomris Uyar, ellerinin altında değil: “*Edebiyat bölünemez. O zaman orta yaş edebiyatı, kadın edebiyatı, bekar erkek edebiyatı, 18 yaşından küçük insanlar edebiyatı gibi dallara ayırmak gerekir ki bu zaten imkânsız. Demek ki genel bir edebiyat vardır ve bazı insanlar bazı yaşlarda onu anlayamayabilirler. Yıllar sonra tekrar okuyabilirler. Yazar çocuğa göre yazamaz. Çocuğun ne olduğunu bilemezsiniz.*”

Temel malzemesi dil olan edebiyat, Gennadiy Nikolayeviç Pospelov’dan bu yana (W. Dilthey dâhil), heyecansal inişler ve çıkışlara rağmen bir bilim olarak kabul görse de, buna ilişkin çok ciddi itirazlar ve henüz yanıtı bulunamamış sorular mevcut hâlâ... Ve ne tuhaf ki, geline geline edebiyatın sanat, edebiyat biliminin ise o sanatı inceleyen bir dal olduğu noktasına gelinmiştir onca gel-gitten sonra.

Üzülerek ifade etmeliyim ki, zamana yenik düşmeyecek edebiyatın formülü yok (dolayısıyla çocuk edebiyatının [?] hiç yok!).

Giderek ülkemizde de yaygınlaşan yazarlık atölyeleri, meraklılarına bazı kalıplar kazandırsa da, bırakınız iyi, güzel, değerli bir eser yazmalarını, ortaya öyle ya da böyle bir eser koyabileceklerini dahi teminat altına alamaz.

Burada iki kavram öne çıkıyor bence: samimiyet ve sahilik. Farkındaysanız estetiği dışarda tuttum. Zira ikisinin yokluğu estetiğin önüne çoktan geçmiş vaziyette...

Büyük çoğunluk emeklilik meşgalesi olarak görüyor çocuk kitaplarını... Bir kısmı, alkışlanma ve takdir edilme ihtiyacını, bazen üretim maliyetlerini üstlenerek karşılama peşinde... Kimi kütüphaneciler, kimi öğretmenler de, okudukları / okuttukları eserleri beğenmedikleri, eksik, hatalı, değersiz buldukları için yazmaktalar... Bir tür görev bilinci...

Peki, bu kadar basit mi bu iş?

Elbette eğlenceli tarafı var yazmanın. Elbette yazarına şöhret getirebilir bir eser. Ve elbette eğitsel amaçla kullanılabilir. Ancak en temel şeyi atlamadan: edebiyat...

Öyle hâldeyiz ki, edebî kaygılarla yaklaşılmıyor hiç. Çocuk edebiyatı, edebiyattan ko-

* Yazar, editör.

parılıp bir tür ilaç, bir tür serum gibi sunuluyor. “Çocuğunuz korkuyor mu? Himm, ona şu kitap iyi gelir!” diyecekler neredeyse.

Koca koca yayınevleri, büyük, küçük ayırmaksızın enstitülere, kliniklere teslim ediyorlar eserleri. Çocuk ruhuna uygunluğunu ispat niyetiyle... Peki, onlara bu ehliyeti kim veriyor? Bir edebî eser, sıhhatli yahut hasta bedenle bir tutulabilir mi?

Yaş kıstasları almış gitmiş başını... Yalnız satarken değil, üretirken de böyle bu. “Şu sınıfa yönelik, müfredattaki şu temaya karşılık gelen, şu uzunlukta bir metin yazmalıyım.” Böyle oturuyor daktilo yahut bilgisayarının karşısına kişi. Olacak şey mi bu? Yazarlar ne vakit modern çağın terzisi oldular?

Ötesi de vahim: 3-8 yaş arası deniyor bir kitaba... Hangi akla hizmetle 3 yaşındaki çocuğun idrak, estetik algı seviyesinin, dil yetisinin 8 yaşındakiyle bir olduğunu savunabiliriz. İki yaş arasında bile zaman zaman uçurumların görüldüğü yerde, herkesi tektipleştirme arzusunun sebebi ne acaba? Hani sosyal zekâ diye bir şey vardı?

Biz fasit daire içinde çırpınaduralım, dünya edebiyat peşinde koşuyor: ister bir Nazi askeri ile bir Yahudi çocuğun Auschwitz’deki arkadaşlığını anlatsın (*Çizgili Pijamalı Çocuk*), ister büyücü anne babasının gizemli bir şekilde ölümünün ardından 11. yaş gününde aldığı yeşil mektupla Hogwards’a giden Harry Potter’ın akılalmaz serüvenini... Yahut bir örümcek ile bir domuzun (*Charlotte’un Sevgi Ağtı*)... Hep ısrarla aynı şeyi mırıldanıyor: ne anlattığın değil, nasıl anlattığın önemli!

Kaldı ki biz, *nasıl*’dan çok *ne*’de takılı kalmış vaziyetteyiz. Çok az eserde *nasıl*’a girdiğini görebiliyoruz.

İddia ediyorum ki, başlangıçtan günümüze bir çizgi çeksek, o süreçte üretilen kitapların tamamını okusak, “kötü öğretmen” karakterine ya tesadüf etmeyiz ya da sayısı iki elin parmağını geçmez. Belirli bir ön kabulle yazılır bizde eserler çünkü. Yalancı din adamı, hayat kadını bir anne, eşcinsel bir ağabey vs. nadiren görülür. O görülenler de cartoon’dur... Varsa da yoksa da mutlu son... Mükemmel aile yapısı... Harikulade eğitim sistemi...

İyinin kötüye mutlak üstünlüğü üzerine kuruludur çoğu eser. Çocuklar yaşının çocukları değildir: kurallı cümleler kurar, yetişkin gibi düşünür ve davranır!

Amaç, bir şeyleri dikte etmek olunca, edebiyat unutulup gider. Geriye de posası bile beş para etmeyen bir “şey” kalır ne yazık ki...

Pippi Uzunçorap’ı düşünelim. İdeal bir kız çocuğu mudur? Yaramaz, özgürlüğüne düşkün, fevkalade sosyal... Oysa hepi topu 9 yaşındadır. Daha da önemlisi tek başına yaşamaktadır.

Ülkemizde de çok sevilen Pippi’yi bu şekilde yazacak kaç yazar tanıyoruz?

Satış kaygısı o kadar baskındır ki, farklı, aykırı, sıradışı, olağanüstü, fantastik vs. şeyler düşünmeye bile tenezzül edilmez, anında alarm zilleri çalar: “Çocuk kitabı, öğretmenler sayesinde satılır; o hâlde onların hoşuna gidecek şeyler yazmalıyım!”

Bu, bir açıdır. Diğer açı ise dil... Mübalağa ederek söyleyeyim, çocuk kitaplarımızdaki sözcük haznesi, konuşma dilimizdekinden zengin değildir. 400, bilemediniz 500 sözcükle yazılır. Bilmediği sözcükleri öğrenmek için çocuğun sözlüğe bakabileceği, annesine babasına öğretmenine sorabileceği, girip Google’a araştırma yapabileceği hep unutulur. Amaç, çocuğun seviyesini yukarı çekmek değil, onun seviyesine inmektir âdeta.

Dilsel bir zenginlik olan argo tukakadır mesela. Hâlbuki ayıla bayıla seyrettikleri Yeşilçam filmlerinin yarısı argodan geçilmez. Cem Yılmaz’ın stand-up’ı farklı mıdır sanki...

Ama ne gam! Mühim olan çocuk kitaplarında tertemiz, hijyenik, asker terbiyesi almış bir dilin olmasıdır.

O yok, bu yok da, söz sanatları var mı? Mesela mecaz, teşbih, istiare, kinaye, tariz, tenasüp, tevriye... Devrik cümlenin bile “elenme sebebi” olduğu bir yerde, kim teşebbüs edebilir ki bu sanatlara?

Tam da bu noktada akla şu soru geliyor: Öğretmeni, veliyi dışarıda tutup, eserle çocuğu baş başa bıraksak, acaba çocuk bu söz sanatlarını anlar mı?

Anlamaz diyenlerin önemli bir kısmının çocukları fevkalade küçümsedikleri kanaatindeyim. Tereddüt etmeksizin anlar diyenlerin de çocuğu lüzumundan fazla yücelttiği...

Şurası çok açık: Kimse ekşiyi yahut acıyı sevmek zorunda değil! Ancak tadına bakmasında ne sakınca var? Ömrü boyunca hiç Shakespeare okumayan, onu ağdalı bulabilir. Goethe ağır gelebilir. James Joyce’un labirentlerinde koybolabilir. Terside mümkündür ama...

En iyisi çocuklara seçme fırsatı vermektir, değil mi?

Hayır, değil! Zira dananın kuyruğu burada kopmakta... Seçim sürecine herkes dâhil olur. Hayatı boyunca 10 kitap okumamış anne, “Önce ben bir okuyayım, sonra o okur!” der. Ölçüt kendisi ve değerleridir. Gel gör ki bu değerler ve ölçütler içinde edebiyat yoktur.

Çocuklar için yazmak isteyen iki şeyden mahrumdur ülkemizde: eleştirmen ve başyapıt!

Çocuk edebiyatının bir Fethi Naci’si, bir Adnan Benk’i, bir Memet Fuat’ı, bir Bedrettin Cömert’i, bir Akşit Göktürk’ü, bir Mehmet Kaplan’ı yoktur. Ama Cemal Süreya’nın bir şiirinde betimlediği gibi çeliştirmen, çekiştirmen, veriştirmen, geçiştirmen boldur.

Kendisine hiza verecek, düstur tembihleyecek eleştirmen bulamayan yazar, el alacağı ustalardan da mahrumdur ne hazin ki... Başyapıt olarak alkışlanan *Fadiş*, evrensel bağlamda karşılığı olmayan bir eserdir. Keza Tevfik Fikret’in *Şermin*’i, Muallim Naci’nin *Ömer’in Çocukluğu* da öyle... Çıta yüksele yüksele Orhan Kemal’in *Aslan Tomson*’una ulaşır en fazla... Orada da bağdaş kuruş avuç açar hoşgörü ve sabır için...

Peki, yüzme hocası olmaksızın yüzme öğrenilmez mi? Jürisiz yarışılmaz mı?

Her ikisi de mümkün. Ancak bu, cesaret, azim, yetenek ve sabır gerektirir. Bizde koro-ya dâhil olma arzusu, sürüden ayrılma arzusundan fazladır. Hem de kat be kat fazla... Dolayısıyla çok az kişi çitin üstünden bakmaya yeltenir. Zaten edebiyat da bu çok azların işidir!